

Ourensanismos en *Xente ao lonxe*

LUISA BLANCO

Para falar da lingua que Blanco Amor emprega en *Xente ao lonxe*¹ é conveniente, en primeiro lugar, ler atentamente e ter en conta o que o escritor di no "Prólogo útil", que abarca 16 páxinas; nelas aclara, cunha precisión meridiana, que é o que pretende facer, dende o punto de vista lingüístico, na devandita novela: "non lle teñamos medo ás verbas altisonantes e revelidas, ... Niste senso, e xa non só do *qué* sinón tamén do *cómo*, esta noveliña pretende ser do xeito máis espreso e, agora sí, PRINCIPALMENTE, un exercicio de linguaxe; unha nova e manifesta presión, coasi unha violencia, exercida encol da nosa língoa..."².

Por outro lado, está claro que cada cidade, cada aldea, cada lugar ten unhas expresións que lle son propias, que son típicas; e deste xeito un ourensán, ó ler unha novela do escritor Blanco Amor atópase con moitas palabras que escoitou na súa nenez, na época en que non se podía falar en galego; sen embargo, a fala dos nosos devanceiros estaba salpicada, vertebrada de voces ou expresións tipicamente galegas á hora de falar en castelán.

Para un lector nado ou criado en Ourense ler unha obra de Blanco Amor é como volver á casa, como volver á nenez/xuventude; eu preguntara moitas veces polo significado dalgunhas palabras ou expresións como poden se-las seguintes: fede que alcatrea, xogar ó truco, encacifar, ter unha negra nunha perna, ter unha demandadeira, estar na perrera, ir ó tangaraño... e tantas outras oídas entremesturadas co castelán; a verdade é que achei a resposta hai non moitos anos³.

¹ Blanco Amor, E. (1972): *Xente ao lonxe*, Galaxia, Vigo; cito pola edición de 1985, (*Xente*).

² *Ibidem*, p. 10.

³ Loxicamente cando fun coñecendo e estudiando máis o idioma galego.

Neste traballo/homenaxe ó escritor ourensán preténdese localizalos ourenanismos, as palabras típicas, características da cidade natal do escritor e analízalos tendo en conta que tamén se poderán incluí-las palabras que aínda que veñen no dicionario -e refírome a un dicionario usual, non a un enciclopédico- están máis vivas, é dicir, o seu emprego é maior en Ourense que no resto de Galicia.

Hai algúns traballos que investigaron a lingua que o escritor utilizou na súa produción literaria⁴, pero aquí preténdese acoutalo traballo e buscar na derradeira novela, na obra que representa a maioría de idade lingüística do escritor, na narración en que este rememora a súa infancia cunha óptica de sesenta anos transcorridos, aquelas palabras, aqueles vocábulos da nenez que escoitaba ós compañeiros da escola de Doña Florintina no terceiro piso da rúa do Instituto, na Casona de Grixoá ou na tenda de flores que posuía a súa nai nunha céntrica rúa ourensá⁵; de calquera xeito é claro que cada falante emprega uns termos que son característicos do lugar onde viviu ata os dez anos, aproximadamente, e estes termos non pasan inadvertidos para un lector que sexa do mesmo lugar que o escritor, como é o caso.

Comezamos esta aproximación á lingua ourensá de Eduardo Blanco Amor cunha palabra que ata hai pouco os nenos da cidade das Burgas empregabamos sen darnos conta de que era un castelanismo, de que era un contrasentido o que dicíamos, xa que a mesma palabra a usabamos para algo moi diferente, sen que fosemos conscientes, daquela, de que podía tratarse dunha homonimia⁶, estamos a falar do substantivo común e concreto *perrera*:

¿Qué axitación nacional sería chimpár a cantazos media ducia de vidrios nun rincón da Península pra que os municipáis levasen aos nosos rapaces á *perrera*? (p. 222)⁷.

⁴ Por exemplo, Gavilanes, X.L. (1980): *Perfis estruturais de contido i expresión en "A esmorga"*, Grial, 69.

⁵ Vid. Allegue, G. (1993): *Eduardo Blanco Amor, Diante dun xuíz ausente*, Nigra, (EBA); Rivas Villanueva, L. (1989): *Do Posío ós Remedios*, La Región, S.A., Ourense, e outros traballos inéditos do mesmo autor.

⁶ Cfr. *Diccionario de dúbidas da lingua galega*, Galaxia, 1991, (*Galaxia*), s.v. *perrera 1 e perrera 2, p. 140, respectivamente un castelanismo e un galicismo, pero ambas moi vivas na lingua ourensá de hai uns anos.

⁷ Eu recordo chamarlle 'perrera', aínda na década dos cincuenta, ó lugar onde estaban os presos, que era nos sotos da casa do Concello, pero que estaba á altura da rúa, polo que estes podían falar cos viandantes e incluso bota-la man por entre as reixas. Segundo testemuños de persoas da época do escritor, neste lugar era onde se retiña á xente durante 24 horas, non só ós 'presuntos' ladróns senón tamén ós moicanos e xentes que parecían ter mal aspecto; fora primeiro un canil ou canceira que logo se situou na Capela de San Cosme.

É evidente que se trata dun uso metonímico -naquel lugar houbera con anterioridade perros/cans- mantido durante anos e soamente coñecido ou entendido con exactitude para os lectores do mesmo lugar que o escritor; a mesma palabra e co mesmo sentido de *cárcere* atopámola noutras novelas como é o caso de *A esmorga*⁸:

Deixáraos na taberna do Narizán... no comezo dunha daquelas esmorgas... nas que se metían e non saían ata quedar guindados por aí, coasi decote nun calexón ou nun carreiro das aforas de onde os apañaban os veciños ou os municipás para botalos *á perrera* ata que se lles fose a rolla, (p. 22).

Outra palabra, neste caso tamén un substantivo común e concreto, moi significativa para os nenos de hai anos de Auria, a única atopada referida ó mundo animal, é *cágado*, que aínda que a citan os dicionarios⁹ o escritor a emprega case sempre cun valor translaticio, figurado, metafórico para referirse a algo moi pequeno e tamén fóra do seu contexto normal, tal como pode interpretarse no texto seguinte que pertence a *Xente*:

O seme que entra nas barrigas das mulleres leva uns bichiños coma *cágados* que se meten nuns oviños que elas teñen, (p. 106).

A seguinte palabra que analizaremos como característica dos falantes ourensáns é o adxectivo substantivado *negra*, que co significado de 'furuncho'¹⁰ non atopei en ningún dos dicionarios usuais; pensamos que a tal *negra* toma o seu nome por ser un tipo de gran e ter unha especie de punto negro, chamado cravo ou corazón e que mentres non se expulsa o dito punto negro, que adoita estar moi fondo, o carafuncho non cura¹¹.

Sempre con este mesmo significado de tumor/gran é como o achamos nas páxinas blancoamorianas:

¿Eí está o mangancha. Si eu fora médico, me caso en san, anque viñeran a que lles vise un unlleiro ou unha *negra* no pescozo, (*Xente*, 62).

⁸ Blanco Amor, E. (1983): *A esmorga*, Galaxia, Vigo (*Esmorga*).

⁹ *Diccionario Xerais da lingua* (1986) (*Xerais*); *Diccionario da lingua galega* (1990), *RAG e ILG (RAG-ILG)*; *Diccionario manual da lingua galega* (1991), Ed. La Voz de Galicia-Xunta de Galicia (*VOZ*); tamén achamos esta palabra empregada no seu significado normal, como é o caso do seguinte exemplo de *Os biosbardos*, 68: -Bartoméu, ¿imos á debesa? /-Vamos. /¿Imos ós cágados na poza grande? /Cómo queiras; nos anos cincuenta, algúns nenos colliamos *cágados* nun estanque que había no Xardín do Posío, sempre que o garda municipal non nos vía, cando viñan nenos de fóra non entendían o que queriamos dicir coa frase 'ir a coller cágados'.

¹⁰ No *Diccionario da RAG-ILG*, s.v. gran 1, acepción 4: "pequeno tumor na pel".

¹¹ Estas explicacións eran as que oíamos hai anos, quizais había máis *negras* antes que agora; o caso era que para curala, esta tiña que sangrar abundantemente, unha vez que o cravo negro se expulsase, segundo comentarios dos entendidos.

No seguinte exemplo que transcribimos é onde o narrador/escritor fai unha descrición máis longa e pormenorizada do que pode ser unha *negra*; por se houbese algunha dúbida no que respecta ó sentido e este non quedase suficientemente aclarado, o escritor inclúe dous sinónimos de *negra*, *carafuncho* e *furuncho*, co que pensamos que o adxectivo substantivado xa non se presta a anfiboloxías ou ambigüidades:

Falou todo o tempo que lle levóu á freira o valeiralrle *unha negra* que a señora Fermina tiña no carrolo, un carafuncho como un pirifol. Pro a monxa non abriu o pico e foise como viñera, cheirando ó augardente que se botóu nas mans despóis de espremerlle a podremia a bismarlle o furuncho aberto, con ingüento de alquilón. (*Esmorga*, 25).

Tamén relativo ó corpo como o caso do exemplo anterior, e como variante do substantivo *lagaña*¹², Blanco Amor utiliza un derivado de *langaña* e forma un derivado cun sufixo tan prolífico como *-oso/-a*, o adxectivo *langañoso*, palabra moi viva no Ourense non só de primeiros de século xa que aínda se escoita; o escritor adoita empregar ás veces esta palabra nas súas creacións literarias, como pode verse nos seguintes casos extraídos de *Os biosbardos*¹³ e *Xente*, respectivamente, nos que se utilizan cun sentido figurado, metafórico e sempre referido a unha luz que palpebrexa, esmorecida e algo brancuxenta:

Na parede había descolgado un farol moi grande cunha torcida *langañosa* que pronto se apagóu. (p. 52).

De todo isto falamos aquela noite co Pepe Cerdeira sentados nesas grades do cruceiro, á luz *langañosa* do faroliño de aceite pra que no nos confundisen... (p. 256).

Despois de analiza-los ourensanismos anteriores, a palabra que me parece máis ourensá de todas elas, se iso pode existir, é a familia léxica de *alcatrear*; esta palabra, que pode ser unha variante do arabismo 'alcatrán', explicaría o significado de 'mal olor intenso', con que o escritor a utiliza sempre; é un vocábulo moi típico dos escritores de Ourense¹⁴; encontrei varios exemplos do seu emprego nas novelas máis representativas de

¹² Non atopamos esta palabra en *Xerais*, pero si en *RAG-ILG* co sentido usual; tamén en Fernández Armesto, F. (1981): *Diccionario castelán-galego*, Ed. do Castro, Sada (A Coruña).

¹³ Blanco Amor, E. (1962): *Os biosbardos*, Galaxia, Vigo; cito pola edición de 1981.

¹⁴ Palabra lida noutros escritores ourensáns. Eu preguntei varias veces a xente ourensá polo seu significado e cheguei a conclusión de que pode ser un cruce con *alcatrán* 'Substancia untuosa, de color obscuro, olor fuerte y sabor amargo... compuesto de pez, sebo, grasa, resina y aceite', *Diccionario de la lengua española* (1984) R.A.E., Espasa-Calpe, Madrid 2 vols. (*RAE*); Cfr. *Galaxia*, s.v. **alquitrán*, p. 53, onde alude a alcatrán e a variante alcatrén.

Blanco Amor polo que transcribirei un caso de cada unha delas pero escollendo para isto exemplos das diferentes clases de palabras, é dicir, un participio que funciona como un adxectivo, *alcatreada*; un substantivo común e concreto, *alcatreo*, palabra derivada mediante o sufixo *-eo*¹⁵, e finalmente unha forma verbal conxugada precedida da palabra *cheiro*, como para querer resaltar máis ou poñer de relevo o seu significado pestilente a fin de obter valores semánticos hiperbólicos, segundo pode observarse no texto seguinte:

No medio do campo o terreo vén a formar un illó ou lagoiña, bastante fonda, que aló fan as augas chovedizas, e que no vran se enche de moscas e tabaos e dá un *cheiro que alcatrea* por todos aqueles arredores, que ata disque alí se teñen formado algunhas pestes. (*Esmorga*, 134).

No seguinte exemplo tamén aparece o substantivo *cheiro* para facer máis sobresaliente a significación do adxectivo cualificativo *alcatreada* que acompaña ó substantivo *casa*, que é exactamente por onde se estende e o impregna todo o fedorento olor:

Ferver a auga e botarlle o ácido fénico, novidade que ela trouxera, que denantes somentes fervía, e que o traguía nunha redomiña, que deixaba toda a casa *alcatreada* do cheiro oito días pola parte baixa até na comida; (*Xente*, 56).

No exemplo seguinte seleccionado, o escritor intercala o substantivo *alcatreo* nun parágrafo no que son abundantísimas as palabras relativas ó campo semántico dos olores; neste parágrafo parece quedar de manifesto unha obsesión de Blanco Amor pola falta de limpeza e mais dos pestilentes olores; o texto que transcribimos é onde máis claramente se pon de manifesto o significado hiperbólico que o escritor lle atribúe sempre nos seus escritos á familia léxica de *alcatrear*¹⁶:

Porque o ulido (ao seu traballo) do meu pai, non tiña ren que ver con ise cheiro contrapeado doutros cheiros naturais do corpo, como cando os compañeiros de papáí viñan ás reunións na miña casa, que ao Mosquera fedíanlle os pes que tumbaba, e o Crespo desbotaba de sí *un alcatreo* como de bravú, misturado con mexos de gato no carbón; (*Xente*, 135)¹⁷

¹⁵ Vid. Álvarez, R. et al. (1986): *Gramática galega*, Galaxia, Vigo, p. 110, *-eo* (derivado de verbos en *-ear*). Seco, M. (1961): *Diccionario de dudas de la lengua española*, Aguilar, Madrid, p. 156, cito pola edición de 1976.

¹⁶ Unha posible evolución da forma básica *alcatrán* podería se-la seguinte:
alcatrán/alcatrén > alcatr -ear
-eo
-ea-d-a

¹⁷ O narrador continúa co mesmo tema do forte e desagradable *alcatreo* no seguinte parágrafo ata o punto de que: "cando era polo inverno a mamá, anque fixese moito frío, abría as fiestras do balcón de adiante e botáballe ao braseiro unha presíña de esprego

Outro substantivo que consideramos que é característico da fala dos ourensáns é *churriana*, vocábulo que non aparece en ningún dos dicionarios galegos aínda que si en castelán¹⁸ como vulgarismo. Na obra de Blanco Amor son moi abundantes as personaxes femininas que se dedican á prostitución e en calquera das súas novelas máis representativas achamos abundantes exemplos como para confirma-lo que estamos a dicir; o escritor refírese a este tipo de mulleres case sempre co mesmo termo: *churriana*, alternándoo co máis corrente e coñecido *puta*. Nós inclinámonos a considerala como un galeguismo porque o escoitamos *sotto voce* na nosa infancia para referirse a esta clase de mulleres e tamén porque algunhas delas tiñan que ver coa venda de churros, coas churrerías que circunstancialmente estaban situadas preto do 'barrio'¹⁹.

Xa nas primeiras páxinas de *A esmorga* o lector atópase co vocábulo *churriana*, feito normal xa que na dita novela este tipo de personaxe feminina é bastante abundante:

O rapaz non tiña culpa de ter nado nin de que a súa nai fose unha *churriana* i o pai un borracho... (p. 15).

...que lle tiña moito aprecio, pois o Bocas era home moi gabado polas *churrianas*, asegún era sona. (p. 80).

A mesma palabra rexistrámola en contadas ocasións nos pequenos relatos que conforman *Os biosbardos*, por exemplo no titulado "O noxo", onde o narrador explicita un pouco en que consiste o tal oficio e en que cidade o exerce a personaxe feminina:

...a filla fôraselle, sendo aínda moi rapaza, cunha lerchona que a levara pra Vigo, co gallo de lle aprender pra peinadora, e que dempóis de andar moito tempo arrastradiña (que até chegaron a chamarlle Elena a fodona) metérase *churriana*, das de a peseta, das do calexón da Falperra; (p. 26).

ou romeu, e decía, pra disimular, que era por mor do catarro, que ben se vía que ninguén estaba acatarrado; anque o Crespo xa sabía que era por il, que lle botaran sona de porcachón,..."

¹⁸ RAE, vol. I, 436: *churriana* 'f. volg. *ramera*', que procede de *churre* 'pringue gruesa y sucia'. Origen incierto; probablemente prerromano y emparentado por el port. *surro* o *churro* 'suciedad' y 'sucio'... Deriv. *Churrete*, 1601. *Churriente*, 1729... *Churro* 'especie de buñuelo alargado e impregnado de aceite', 1884, así chamado quizá porque este tipo de buñuelo se hizo primero en Murcia y la Mancha, cuyos habitantes se llaman *surros* (propiamente 'groseros') en Valencia. Vid. Corominas, J. (1961): *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, Gredos, Madrid, cito pola edición de 1976.

¹⁹ Termo que alternaba, ás veces, co castelanismo *piruja* 'mujer joven, libre y desenvuelta' (RAE, II, 1068). Segundo os meus informadores algunhas churreiras eran as 'matronas', mulleres xa maiores e retiradas do oficio, que tiñan este tipo de negocio cerca da praza de abastos polas rúas do Vilar, Colón, Peligro, Pizarro... e arredores, onde abundaban as casas de lenocinio; este era un negocio modesto que non requiría grandes coñecementos pero no que entraba e saía todo tipo de xente a comprar churros e podíase disimular mellor xa que non era ben visto o tal oficio.

En *Xente* achamos en varias ocasións o termo que andamos a comentar, o feito está motivado porque a novela é un friso do Ourense de primeiros de século e entre os habitantes daquela época había mulleres que se dedicaban á prostitución e que tiñan obrigatoriamente que visita-lo médico que lles firmaba na *cartilla* a data das revisións:

o médico novo que trouxeran pra o Hospital Modelo, que era só pra mulleres, que non lle ía ningunha, que as mulleres do pobo antes consentían morrer que amosarlle as partes, ...e somentes ían ao reconecimiento as *churrianas* do "barrio", que tiñan que ir por obriga que senón quitábanlles a "cartilla" por dous meses, (p. 56).

É bastante frecuente que Blanco Amor empregue o substantivo *barrio* a continuación da palabra *churriana*, parece ter en conta que quizais non fose un termo demasiado coñecido para algúns lectores, e que con esta inclusión a significación sería clara, sen ambigüidades posibles de quen son as referentes:

á Evanxelina mandáronlle unha citación do goberno civil (corrérase que a ían meter nas Adoratrices, que era onde ían parar todas as rapazas escarriadas que cando saían dalí, pola maior parte metíanse *churrianas* do "barrio", mais non se presentóu). (p. 252).

Hai na lingua galega o substantivo *cacifo*, variante de *cacipo* 'recipiente de pequeno tamaño e forma redondeada para garda-lo sal e as especies na cociña'²⁰, que está claro que é un derivado do substantivo *cazo*, documentado contra 1400 e de orixe incerta²¹. O substantivo *cacifo* áchase en varias ocasións nas páxinas blancoamorianas pero case sempre co significado xenérico de 'calquera recipiente para conter algo', líquidos sobre todo, segundo pode deducirse do seguinte exemplo de *Biosbardos*:

Enchéu de viño un *cacifo* de lata e deumo.

☞ Bebe, fillo, bebe.

☞ Vóulle a pór unha pouca de auga, na miña casa danmo con auga, cando o hai. (p. 34).

Este sentido xenérico de recipiente para conter calquera cousa, e non precisamente para o sal, era o que nós interpretabamos ó oír esta palabra hai anos, tal como o escritor ourensán a utiliza e aínda hoxe en día a semántica indefinida da palabra mantén:

☞ Ogallá mas poidedes botar coas outras. A Cachona sacóu dun *cacifo* de lata as cartas vellas cos seus signos e dinastías mitigados polo uso. (*Xente*, 31).

²⁰ *Xerais*, 136. Non figura en RAG-ILG.

²¹ *Corominas*, 141.

Neste mesmo sentido xenérico que andamos a comentar de cacharro ou tarro, achámo-lo substantivo *cazolo* 'cazola de barro alta e estreita'²², que é outro derivado de *cazo*. O escritor chega a empregar-los dous termos, *cacifo* e *cazolo*, na mesma páxina e incluso en dous parágrafos contiguos, segundo ocorre no texto seguinte que transcribimos, que é o parágrafo que antecede ó do exemplo anteriormente transcrito; parece claro, polo tanto, que para Blanco Amor ámbalas dúas palabras podían funcionar como sinónimos, polo menos neste contexto, a pesar de que *cazolo* parece suxerir un certo matiz despectivo na significación:

A Cachona sacou as cartas dun *cazolo* e sentáronse á camilla. A baraxa, nova do trinque, tiña un aspecto luxoso e ineficaz, e as cartas renxían, como si falasen, ao baraxalas. (*Xente*, 31).

Neste mesmo sentido xeral do que falamos e como sinónimo de *cacifo* é como o achamos no seguinte exemplo:

O Bocas asoparou dun empuxón á Viguesa e pódose de pe dun brinco pegoulle un couce ao *cazolo* de viño que se barrufou renxendo polo lume. (*Esmorga*, 92).

Nesa tarefa levada a cabo por Blanco Amor de reconstrucción literaria da fala popular, nesa "nova (no sentido de reiterada) e manifesta presión, coasi unha violencia, exercida encol da nosa língoa"²³ podería encadrarse a creación dalgúns verbos, que non figuran nos dicionarios, como *encacifar*, así como doutras formas derivadas deste verbo como o participio ou adxectivo *encacifado*, cun significado moi amplo de 'meter, introducir'; o escritor utiliza este verbo sobre todo en *Xente*, que é a novela que mellor reflicte os particularismos ou localismos idiomáticos tanto léxicos coma semánticos dos ourensáns:

¿ónde ía coller azos a cativa xente pra seguir vivindo, polo menos até que non lle chegase o intre de se *encacifar* no ceio, tesouro serodio dos probes, (p. 39).

En A., e naquiles primeiros tempos, si me chegan a pillar, houbéranme *encacifado* entre as "arrepentidas" das Adoratrices. (p. 313).

Outro verbo que é unha creación do escritor e que está moi vivo na fala dos ourensáns é *ensarillar*, no que se toma como base o substantivo *sarillo*, este á súa vez emprégase como unha frase feita; ser un sarillo é 'non ter parada, un bule-bule, un ser inqueda'²⁴; pero o escritor usa o verbo *ensarillar* case sempre cun sentido translaticio, metafórico, que garda

²² *Xerais*, 175.

²³ *Xente*, Prólogo útil, p. 10.

²⁴ *Xerais*, 774: *sarillar* '2. fig. Andar unha persoa en constante movemento sen fin determinado: ensarillar'. Non figuran estas palabras en RAG-ILG.

pouca relación co significado da palabra base sobre a que deriva, segundo se pode desprender dos casos seguintes:

...cómpreme remoer ben as cousas antes de as dicir. Estiven remoéndolas a noite inteira, que leve o diaño o que durmín, pero as condanadas *ensarillanse* todas, en rolda polos miolos i a cabalo unhas das outras (*Esmorga*, 75).

...ou co dalle que dalle, asegún, aos rosarios, non de rezar sinón de face-los, cos alicates, pris-prás, tan a ponto lixeiro, trincando no aramio sin xiquera ollar para a tarefa, *ensarillando* pérolas de nacre, adoas de abaloiros, (*Xente*, 28).

Na tarefa que emprendeu o escritor ourensán da reconstrucción literaria da fala, do xenio do idioma que "tentou facelo popular, non para albaneis nin para catedráticos... E na súa opinión, o galego debía estar ao alcance de todos..."²⁵ haberá que encadrar non soamente a creación e utilización do verbo *ensarillar* senón tamén o aínda máis difícil como pode se-la formación doutro verbo tomando como base para a derivación o verbo anterior; trátase en definitiva dunha derivación de segundo grao no que toca ó significante posto que o significado está moi lonxe do sentido orixinal; debemos falar, pois, dun sentido metafórico, cremos que bastante comprensible para un lector non demasiado culto. Pero Blanco Amor permítase ademais xogar con dous termos creados xa que os utiliza un a continuación doutro, logrando un preciosismo acústico, unha aliteración no que tamén incide a palabra seguinte que contén o mesmo fonema /●œ/; o texto ó que nos referimos pertence a *Xente*:

...porque iste é o modo de falarmos eiquí, niste pobo do nabo, que temos ise vezo i empezamos a darlle ao taravelo, dunha leria noutra, que se van *ensarillando e desensarillando*, collendo un tino e desapartándose dil, (p. 72).

Para finalizar esta aproximación ás palabras e expresións características da fala de Ourense que emprega o escritor ourensán Eduardo Blanco Amor, queríamos comentar unha palabra que aínda que non é exclusiva desta provincia si ten sonda o produto elaborado nela; estamos a falar da bebida típica coa que se adoita/-ba celebra-las festas, acontecementos importantes..., é dicir, o *licor café*.

Achamos en varias ocasións alusións a festas e por suposto a este tipo de bebida, aínda que rexistramos máis exemplos en *Xente ao lonxe*. O escritor non parece estar moi seguro de se esta é unha palabra composta perfecta e polo tanto debe escribirse como unha soa entidade gráfica, ou se polo contrario é un composto imperfecto e deste xeito se escribe se-

²⁵ Fernández del Riego, F. (1992): *Blanco Amor, emigrante e autodidacta*. A súa vida literaria, Ir Indo, Vigo, p. 107.

parado²⁶; tampouco está seguro de se debe empregar-lo guión ou non, xa que nunha mesma páxina e en dous parágrafos contiguos aparece de dous xeitos diferentes:

seu gosto polo "alpiste" de todas as comarcas, fixo crise final eiquí co *licor-café* local que acabou coa súa resistencia... e o "Vespasiano" (o máis relativamente fero lión do Circo) lambíalle a boca, cicáis porque tamén lle gorentaba o *licor café*: (p. 51).

Así pois, a bebida festeira por excelencia dos ourensáns e que por extensión se toma en toda Galicia, o *licor café*²⁷, aparece nas páxinas blancoamorianas transcrito de dúas maneiras diferentes, con e sen guión, sen que se poida saber se o escritor se inclinaba por unha ou outra representación, pois de ámbalas dúas formas gráficas achamos exemplos en *Xente*. Mais se Blanco Amor é ambiguo á hora de transcribi-lo nome desta bebida non o é cando se trata de canta-las súas excelencias e contrapoñelas á outra tamén típica galega que si é unha palabra composta e así se transcribe:

Unha vez máis á merendola fôralles medrando a bebedela por mor dunhas botellas de *licor café* que trouxera a María do Narizán, que era compañeira de costura da miña irmá (sandiós qué ben sabía) algo máis vella, uns dezasete, que as trouxo da taberna do seu tío, que era orfá dunha irmá (qué ben sabía, sin arrabuñar na gorxa como facía o *augardente* do país ou a caña que de primeiras non se aturaban); (p. 114).

Deitárono nun lenzo e quedou no meio da camilla, embaixo da lámpara xa acesa, e a señora Andrea, como de máis confianza, sacou o *licor café* e máis a *augardente* do país. (p. 76).

Entrou a mamái polo meio do silencio, e puxo na camilla a bandexa coas copas de *licor-café*. (226).

Nas páxinas anteriores analizamos algúns dos ourensanismos que Blanco Amor intercala en toda a súa obra literaria, sobre todo en *Xente ao lonxe*; está claro que cada pobo, cada cidade ten unhas expresións ou termos que lle son propios -sen que isto queira dicir que se trata de xergas-, e isto precisamente foi o que intentamos facer ó longo deste traballo: poñer de relevo e chama-la atención sobre algunhas das palabras que o escritor emprega que pertencen ó acervo de Ourense, de tal xeito que

²⁶ Álvarez, R. et al. (1986): *Gramática galega*, Galaxia, Vigo, p. 46: "(O guión) Úsase tamén en certas palabras compostas para liga-los dous segmentos, cando a composición aínda non está perfectamente consolidada (as dúas palabras base manteñen os seus acentos, os seus significados...)".

²⁷ Nos dicionarios consultados aparece sen guión, como dous substantivos en aposición ou xustapostos; tamén podería interpretarse como un composto do tipo de 'cidade dormitorio'; Vid. Varela, S. (1990): *Fundamentos de morfología*, Síntesis, Madrid, pp. 105-8; Pena, J. (1991): "La palabra: estructura y procesos morfológicos", *Verba*, pp. 87-9.

resultan descoñecidas para os de fóra aínda que non dificultan a lectura, xa polo contexto pódese deducir facilmente o significado de tales voces. Verbo deste tema dos localismos e xa para rematar e a modo de conclusión subscribo totalmente as palabras coas que Fernández del Riego finaliza o seu último libro escrito sobre o escritor ourensán²⁸:

"Podería pensarse por tal motivo, en localismos, en costumismo. Pero non había nada diso. Ser capaz de desenvolver un labor literario ao redor dun eixo único, indicaba condicións especiais: Dotes de observación, vivencias atesouradas, fondura de análise. O difícil é afondar no ambiente dun lugar, na alma dos seus veciños, de xeito que o localista adquira carácter universal. Esto acadouno, sen dúbida, o escritor ourensán.

Polo demais, víaselle moi preocupado pola forma. Coidaba o estilo como poucos narradores de hoxe..."

²⁸ *Op. cit.*, p. 107.